

Інформаційна довідка
щодо проекту Закону України
«Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України
щодо складу суду у справах про кримінальні правопорушення проти
встановленого порядку несення військової служби (військові
кримінальні правопорушення), кримінальні правопорушення проти
миру, безпеки людства та міжнародного правопорядку»
*(реєстр. № 15084 від 17.03.2026)**

***Анотація.** В інформаційній довідці досліджуються правові підстави доцільності спеціалізації суддів, які уповноважуються здійснювати кримінальне провадження щодо кримінальних правопорушень проти встановленого порядку несення військової служби (військових кримінальних правопорушень), кримінальних правопорушень проти миру, безпеки людства та міжнародного правопорядку. Зазначені питання аналізуються в контексті пропозицій, викладених у проекті Закону України (реєстр. № 15084 від 17.03.2025) (далі – законопроект).*

Розглядається відповідність законопроекту Конституції України, основоположним засадам правотворчої діяльності, вимогам кримінального та кримінального процесуального законодавства, законодавчим нормам щодо порядку несення або проходження військової служби.

За результатами дослідження виявлено ризики, які перешкоджатимуть належній реалізації закону під час правозастосовної діяльності та досягненню проголошеної в ньому мети, спрямованої на законодавче удосконалення та підвищення ефективності правосуддя щодо кримінальних правопорушень зазначеної категорії.

Ключові слова: *кримінальне провадження, спеціалізація суддів, військові кримінальні правопорушення, кримінальні правопорушення проти миру, безпеки людства та міжнародного правопорядку, суб'єкти кримінальних правопорушень, військовослужбовці.*

Вступ

У зв'язку зі збройною агресією російської федерації особливої актуальності набула проблема законодавчого забезпечення створення й ефективного функціонування в Україні повноцінної системи правосуддя у справах про військові кримінальні правопорушення та інші кримінальні правопорушення, вчинені військовослужбовцями.

Розгляд кримінальних проваджень у таких категоріях справ потребує володіння спеціальними знаннями у сфері військового права та щодо особливостей проходження військової служби. Необхідність відповідної спеціалізації та фахової компетенції суддів обумовлена також значною кількістю спеціальних законодавчих та підзаконних нормативно-правових актів, що регулюють військову галузь, обізнаність щодо яких також є вирішальним чинником для належного здійснення правосуддя у вказаній сфері.

З огляду на викладене, у сучасних умовах реальною моделлю створення та функціонування військового правосуддя в Україні є відповідна спеціалізація суддів. Вона передбачає запровадження у системі судів загальної юрисдикції виняткової спеціалізації суддів для розгляду справ щодо військових кримінальних правопорушень та інших кримінальних правопорушень, вчинених військовослужбовцями. Така спеціалізація безумовно підвищить ефективність та своєчасність кримінального провадження у цих справах, забезпечить надання правильної й адекватної правової оцінки обставин правопорушення, прийняття у них законних, обґрунтованих та правосудних рішень.

Запровадження військової спеціалізації суддів, окрім іншого, узгоджувалося б із вимогами статті 18 чинного Закону України «Про судоустрій і статус суддів», згідно з якими у випадках, визначених законом, а також за рішенням зборів суддів відповідного суду може запроваджуватися спеціалізація суддів з розгляду конкретних категорій справ. Наприклад, окрема спеціалізація суддів із здійснення кримінального провадження щодо неповнолітніх діє на сьогодні у місцевих загальних та апеляційних судах.

09.01.2025 року Верховною Радою України прийнято за основу проект Закону України «Про внесення змін до Закону України «Про судоустрій і статус суддів» щодо запровадження спеціалізації суддів з розгляду військових кримінальних правопорушень, кримінальних правопорушень проти миру, безпеки людства та міжнародного правопорядку» (реєстр. № 10301 від 29.11.2023).

У ньому пропонується внести зміни до статті 18 вказаного Закону, які передбачають порядок встановлення у місцевих загальних судах та апеляційних судах спеціалізації суддів зі здійснення кримінального провадження у справах про військові кримінальні правопорушення, кримінальні правопорушення проти миру, безпеки людства та міжнародного правопорядку (аналогічно спеціалізації із здійснення кримінального провадження щодо неповнолітніх, передбаченій у цій статті).

У зв'язку з цим виникла необхідність внесення змін до пов'язаних із вказаною нормою відповідних положень Кримінального процесуального Кодексу України (далі – КПК України), як основного законодавчого акту, що визначає підстави та порядок кримінального провадження на території України. Зазначене обумовило підготовку досліджуваного законопроекту.

Варто відзначити наявність різних моделей розподілу юрисдикції щодо військових кримінальних правопорушень у світі: від спеціалізації суддів до повноцінної системи військових судів. Так, у більшості європейських держав органи військової юстиції переважно належать до сфери загальної (цивільної) юстиції, не утворюючи особливої системи органів і не підпорядковуючись військовому командуванню. В Європі широко застосовується принцип внутрішньої спеціалізації суддів шляхом закріплення на законодавчому рівні положення про обов'язкове створення у структурі суду відділень (палат, колегій) із розгляду тих чи інших категорій справ, у тому числі справ,

пов'язаних із вчиненням правопорушень військовослужбовцями. Разом із тим, повноцінна система військових судів діє в Ізраїлі й у таких державах-членах НАТО: Канаді, Великій Британії, Італії, Іспанії, Польщі, Болгарії, Румунії. Моделі функціонування військової юстиції наведені у парламентському дослідженні Дослідницької служби¹. Спеціалізація суддів є кроком до впровадження повноцінної військової юстиції в Україні.

Основна частина

У законопроекті досягнення проголошеної мети пропонується забезпечити шляхом внесення змін до статті 31 «Склад суду» КПК України, зокрема доповнення її новою частиною п'ятнадцятою такого змісту: «кримінальне провадження у справах про кримінальні правопорушення проти встановленого порядку несення військової служби (військові кримінальні правопорушення), кримінальні правопорушення проти миру, безпеки людства та міжнародного правопорядку щодо розгляду обвинувального акта, клопотань про звільнення від кримінальної відповідальності, застосування примусових заходів медичного характеру, їх продовження, зміну чи припинення, а також кримінальне провадження в апеляційному порядку щодо перегляду прийнятих із зазначених питань судових рішень здійснюються суддею, уповноваженим згідно із Законом України «Про судоустрій і статус суддів» на здійснення кримінального провадження у справах про кримінальні правопорушення проти встановленого порядку несення військової служби (військові кримінальні правопорушення), кримінальні правопорушення проти миру, безпеки людства та міжнародного правопорядку».

За результатами проведеного дослідження, підтримуючи необхідність законодавчого забезпечення військової спеціалізації суддів у кримінальному провадженні, з урахуванням передбачених у законопроекті пропозицій, вважаємо за доцільне відзначити таке.

Відповідно до частин першої та другої статті 401 Кримінального кодексу України (далі – КК України) військовими кримінальними правопорушеннями визнаються передбачені розділом XIX КК України кримінальні правопорушення проти встановленого законодавством порядку несення або проходження військової служби, вчинені військовослужбовцями, а також військовозобов'язаними та резервістами під час проходження зборів.

За відповідними статтями несуть відповідальність військовослужбовці Збройних Сил України, Служби безпеки України, Державної прикордонної служби України, Національної гвардії України та інших військових формувань, утворених відповідно до законів України, Державної спеціальної служби транспорту, Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації України, а також інші особи, визначені законом.

¹ Парламентське дослідження щодо впровадження військової юстиції в Україні. Дослідницька служба Верховної Ради України. URL: https://research.rada.gov.ua/documents/analyticRSmaterialsDocs/nscur_defense/parliam_rs-nb/77019.html

Тобто основним спеціальним суб'єктом вчинення усіх військових кримінальних правопорушень, передбачених розділом XIX КК України, є насамперед військовослужбовці, а також військовозобов'язані та резервісти під час проходження зборів.

Тому основним критерієм, який обумовлює необхідність спеціалізації військових суддів, є наявність у відповідних кримінальних провадженнях спеціального суб'єкта – військовослужбовців (військовозобов'язаних, резервістів під час проходження зборів) у разі вчинення ними військових та інших кримінальних правопорушень.

Водночас зазначені у законопроекті кримінальні правопорушення проти миру, безпеки людства та міжнародного правопорядку, передбачені розділом XX КК України, можуть бути вчинені як військовослужбовцями (стаття 438 «Воєнні злочини», стаття 439 «Застосування зброї масового знищення», стаття 442 «Геноцид», стаття 442-1 «Злочини проти людяності»), так й іншими особами, які не є військовослужбовцями (стаття 436 «Пропаганда війни», стаття 436⁻¹ «Виготовлення, поширення комуністичної, нацистської символіки та пропаганда комуністичного та націонал-соціалістичного (нацистського) тоталітарних режимів», стаття 436⁻² «Виправдовування, визнання правомірною, заперечення збройної агресії Російської Федерації проти України, глорифікація її учасників», стаття 441 «Екоцид», стаття 443 «Посягання на життя представника іноземної держави», стаття 445 «Незаконне використання символіки Червоного Хреста, Червоного Півмісяця, Червоного Кристала» тощо).

Словосполучення «кримінальне провадження у справах про кримінальні правопорушення проти встановленого порядку несення військової служби (військові кримінальні правопорушення), кримінальні правопорушення проти миру, безпеки людства та міжнародного правопорядку...», що застосовується у тексті частини п'ятнадцятої статті 31 КК України (у редакції законопроекту), вбачається доречним доповнити словами *«та інші кримінальні правопорушення, вчинені військовослужбовцями (військовозобов'язаними, резервістами під час проходження зборів)»*.

Крім того, доцільно доповнити абзац перший частини п'ятнадцятої статті 31 КК України (у редакції законопроекту) положенням щодо можливості здійснення кримінального провадження щодо перегляду прийнятих із зазначених у ньому питань судових рішень і в *касаційному* порядку (можливість здійснення спеціально уповноваженим суддею кримінального провадження стосовно неповнолітньої особи у *касаційному* порядку встановлено також частиною чотирнадцятою статті 31 КПК України, норми якої застосовуються у досліджуваному законопроекті за аналогією).

Отже, вищеназвані положення досліджуваного законопроекту не повною мірою узгоджуються зі встановленими Законом України «Про правотворчу діяльність» вимогами щодо повноти, правової визначеності та системності змісту нормативно-правового акта, відповідності його норм вимогам інших законодавчих актів. У подальшому це може ускладнити

реалізацію законопроекту під час правозастосовної діяльності та досягнення проголошеної в ньому мети щодо законодавчого забезпечення спеціалізації суддів у вищезазначених кримінальних провадженнях.

Висновок

Попри актуальне значення законопроекту (реєстр. № 15084 від 17.03.2026), він містить деякі ризики, які у подальшому можуть перешкодити його належній реалізації.

*Дослідницька служба
Верховної Ради України*

**Цей документ підготовлений Дослідницькою службою Верховної Ради України як довідковий інформаційно-аналітичний матеріал. Інформація та позиції, викладені в документі, не є офіційною позицією Верховної Ради України, її органів або посадових осіб. Цей документ може бути цитований, відтворений та перекладений для некомерційних цілей за умови відповідного посилання на джерело.*